

Пазан сваког четвртка
на цијелом табаку.
Стаје за Црну Гору, Ау-
стри-Угарску, Босну и Хер-
цеговину:

годишње . . . 6 фнор,
на по године . 3 " "
на четврт године 1 " 50.
Српску годишње 20 дин.
на по године . 10 " "
на четврт године 5 " "
све друге земље 20 фран.
годишње.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Претплата из Црне Горе
и сва писма шаљу се са-
мом уреднику.

Претплата из Србије у-
пућује се Велимиру Вало-
жању у Вноград, а из дру-
гих крајева под адресом
Р. Рама и Јаковље Саттаро
за „Црногорку“.

Претплату примају сви
наши књижари и новинар-
ске експедиције. Неопан-
кирана писма не примају
се.

Број 21.

ЦЕТИЊЕ, 14. Јуна 1884.

Година I.

Тајни саставак.

ДРУГА НОЋ.

V.

Ја чекам драгу . . . Поток жубори,
С славујем тужним складно говори.
Славуј му прича љубави јадо:
Да ружу љуби он страсно саде!

Ноћ се славују јадноме смије,
Славују срце болније бије,
На пјева тужно . . . жалосно јечи
Кб струна арфе уз тужне рјечи!

А ја све чекам . . . завист ме мори
Слушајућ како вјетрић вихори,
И како љуби, и мирис дијета
Како по унах страсних му лета! . . .

И мјесец, звезде, и извор ладни,
И вјетар, лишће, и славуј јадни —
У лице рекб б' кажу: „не љуби!
Она те навлаш мучи и губи!“

Збиља ње нема! Ал јутрос рече:
„Не могах доћи, доћи до вече.“
Ох дођи дану у ноћу бајну,
Утопућемо у љубав тајну . . .

VI.

Да само дођеш да ме пољубиш!
Да ме занесеш, да ме погубиш!

Да ме оживиш, да ме очараш!
Ох зашто, зашто драга ме вараш! ?

Да хоћеш доћи да те опхватам,
Да небо моје у руке схватим,
Да те на моје болане груди
Љубави страсне пламен пробуди!

Да се напијем из медних уста
Из бајних уста, извора пушта!
Да се огријем из твојих очи,
Чаробне очи, звјезде двје ноћи!

Ох дођи, дођи богињо моја,
Алтар су мене усанца твоја!
Ја сам свештеник, ја ћу да служим
И пољубама алтар да дужим! . . .

VII.

Чека' сам драгу ја цјеле ноћи,
С трепетом чеках хоће ли доћи!
Ал залуд чеках, не дође мила,
Кб прву ноћ ме сад преварила!

Дан се забјели . . . свјет се весели,
Моје весеље јади су смели . . .
Ја кренух кући тужно идући —
С прозора цјелив посла ми врући! —

Ј. Поповић-Липовац.

МОЗАК И СРЦЕ У КЊИЖЕВНОСТИ.

(Наставак).

Такозвана философија њемачка — то је најчистија можда на радња у књижевности свјетској. Њемачки научењак из шеснаестог, седамнаестог и осамнаестог вијека завуче се у своју собу, међу књиге и артије, па „мисли“. Њега се ништ не тиче остали свјет, он не разбира

шта бива у свјету — он има свој свјет за себе, он ради само својим мозгом.

А пита ради својим мозгом и о чем мисли?

О стварима, које не види, не чује, које не може опипати, окушати, омирисати, осјетити, — о нечему непознатом, што не подлежи контроли чулнијех органа, што је никло саморађом мозга, разумије се репродукцијом наслијеђених или стечених појмова.

Да докучи то непознато, њемачки философ,

чистом радњом својега мозга, изумијева друго што још непознатије, па тијем тумачи оно прво.

На тај начин постала је трансцендентална философија, метафизика — кола мудрости и троја кола лудости.

Њемачки метафизичар, завучен у своју собу, увео се да докупи постанак, узрок и свршетак свему. Појмови о Богу, о васиљени, вјечности, бесмртности, духу, души, сили, материји, кретању, простору, времену, љепоти и т. д. — тумачени су метафизичким начином и начинене су од тихих појмова праве карикатуре.

Мјесто да се заустави на граници, гдје престаје људско сазнавање, њемачки метафизичар иде и даље преко ње и онда свачији мозак ствара и производи што му је воља и како чији састав мозга доноси. То се износило пред свијет као велика мудрост, као неоспорими резултат философске науке.

Ми смо већ напријед говорили о ужасној аберацији мозга, до које су дошли њемачки метафизичари. Да би се то боље видјело, овдје ћемо само неколико примјера навести.

Теофрасто Парацелзус држи да су масе тијела оно што се креће, а „деки“ дух из других свијетова да је оно што их покреће. У тијелу човјечијем има дух и душа; дух је природна душа, а душа је вјечита душа; дух је ограничен у времену, смртан, а душа је неограничена у времену, бесмртна. Само људи имају душу; животиња је нема. Душа је никла из ријечи бојје и сједиште јој је у срцу.

Хелмонт налази душу у стомаку и одатле вели да стоји у свези са божанством. Вода је материјална основа свијех твари. Разум је бесмртан. Централној души сједиште је на ушњу од желуца. Мозак извршује оно што душа закључи. Душа је смртна, јер она осјећа, а разум је бесмртан, јер он сазнаје. Разум, почем је бесмртан, не може бити производ тијела; он је божанског поријекла.

Лавини држи, да је душа проста супстанција, која нема почетка, јер је од увијек била, и не ће имати свршетка, јер је бесмртна. Душа је духовни аутомат, који живи и иза смрти човјекове. Душа је монада или епителија. У сваком организму има по једна монада, која је средиште организованог створа. Али нијеју све монаде душе; душе су само оне монаде, које имају свијести. Монада без свијести — то је душа у човјеку кад спава а ништа не сања или кад га обузме несвијестца. Душа је огледало универзума. Душа ради са свим по својим законима без обзира на тијело, а тако исто ради и тијело. Једно на друго не утиче.

Волф налази, да је душа нематеријална, нешто што има свијест о себи и тварма око

себе. Она није дио тијела, јер тијело нема свијести нити може мислити. Душа се не може уништити; она се не распада, кад се тијело распадне, него остане читава. Само је човјечија душа бесмртна, а душа остале животиње, премда ни она не може иструнути, није бесмртна.

Кант, иначе доста један од најдубљих и најоштријих мисленика који се ближе и памте у историји људске цивилизације, ипак се на пољу метафизичком није могао отрести постојеће тада њемачке схоластике. О дужности, врлинама, савјести, он је писао тако тачно и оштро као ни један философ прије њега ни послје њега. Но о одношajима човјека к природи он не мисли много различитије од његових претходника. И он претпоставља, да постоји у свијету оличени идеал највишега добра, да лежи у темељу природе највиши ум, нека интелгенција, у којој се морално најсавршенија воља спаја са највишим блаженством, па на тај начин бива узрок свој срећи у свијету, у колико срећа стоји у правом сразмјеру са моралом. Без тога идеала и без будућега живота иза смрти не би могло бити моралних закона.

Фихте полаже у историји душе највишу важност на вјеру и слутњу; са слутњом почиње свако наше сазнавање, а вјера је мост који води од незнања к истини. Све испитивање, сва спекулација потјече од вјере и слутње. Поријеклом својим све почива на вјери духа у вјечност, јер ту је духу коријен, одатле почиње истина, одатле и спекулација.

Фајербах доказује, да Бог прелази из природе у човјека, али не прелази са свијем, него остане и у природи. Бог се од природе разликује само именован, а не суштином. Али и гдје је природа божанство, то је само жеља, т. ј. жеља нагона за срећом и благодетљивом, јер свака жеља, односила се она на што му драго, није ништа друго него излив тога нагона; то је само жеља, која од природе прави Бога. Разлика међу боговима — то је само разлика међу жељама. Гдје се пак жеља одвоји од свијета, гдје човјек више жели него што је од природе могуће, гдје жеље превазилазе снагу и границе природе, ту је и Бог, и тај је Бог теистички, нарочито хришћански Бог, створење различно од свијета али природе, створење над свијетом и над природом, кога је карактеристика у том, што се не појављује и не ради у природи, него чуда чини, која су над свијетом и над природом.*)

Шопенхауер, такође један од највиших мисленика њемачких који се нарочито у потоње

*) Die Geschichte der Seele, die Hygiene des Geisteslebens und die Civilisation. Von Eduard Reich. Minden i. W. Brun's Verlag. 1883.

доба обожава, труди се доказати, да воља не зависи од човјека, да није дио човјечије душе, да није везана за мозак или ма за који орган човјечијега тијела, него да стоји ван нас. „Воља не зависи од свијести, као што су до сад философи држали, него је од ње са свијем различна и са свијем независна, дакле она може постојати и појављивати се и без ње (Буди Бог с нами!), као што је доста случај у цијелој природи, почињући од животињске, па на ниже. Та је воља једино за иста реално у свијету, гдје је све друго само појав, т. ј. само представа. Она даје свакој твари силу, по којој постоји и ради. Свијест пак и њен сустрат, ум, то је нешто са свијем споредно, од воље са свијем различно, један појав који само прати вољу на вишим степенима њене објективности, који за вољу ништа не значи, који зависи од животињског организма, дакле је природе физичне, докле је воља природе чисто метафизичне. Гдје нема свијести, не може се рећи да ту ни воље нема, јер воље има и без свијести, воље има и у свијема појавима природе која нема свијести. Воља постаје независно од свијести, а свијест не може постати без воље.“^{*)}

Шелинг, оснивач модерне идеалистичке естетике у Нјемача, налази да је основа земаљској, феноменалној, конкретној њепоти у природној, наддулној, апстрактној идеји њепоте, т. ј. да савршена њепота постоји одувјек над природом, над овијем што ми као људи можемо сазнати нашим мозгом и нашим чулима, а да се само појављује у природи, те је и ми сазнајемо. То је апстрактни естетички идеализам, који има свој темељ у „идеалном универзуму“, у којем

^{*)} Schopenhauer, A., Ueber den Willen in der Natur. Dritte Auflage herausgegeben von Julius Frauenstädt. Leipzig, 1876.

су своје мозгове утопили сви њемачки метафизичари и естетичари иза Шелинга (Шопенхауер, Хегел, Солгер, Вајсе). По тој Шелинговој метафизичкој теорији о естетици „реалне, живе, постојеће идеје, то су богови; што су за философију идеје, то су за вјештину богови и обратно.“ Појам о лијеном Шелинг раствара у четири пара од противности. Геније — то је њему „идеја човјека у Богу“ или: „биће човјека само по себи, које постаје објективно у души и у тијелу и по томе непосредно је спојено с душом; које не може више из себе изнијети, него колико је спојено са вјечитим појмом свога једињења с Богом; производи генија показују двије неразлучно спојене стране: једна која се односи на изум (инвенцију), друга која се односи на форму; прво бива у поезији, друго у вјештини. Једно без другога нема вриједности; поетички садржај долази од бесвијесне радње (Буди Бог с нами!), а вјештачко-техничка форма постаје свијесном радњом.“^{*)}

Мислимо да не морамо више наводити, јер за тортурну здравога мозга и оволико је довољно.

Од овјих „дубоких“ мисленика њемачких много се већма разликују мисленици француски и индјески истога доба, који су се баш с тога много ближе примакли истини, што су се мање одвајали од свијета, од предмета својих посматрања, што су више стојали у додиру са спољашњим свијетом и његовим појавима, што су више били реални, материјални.

Да их видимо на неколиким примјерима.

(Наставиће се).

^{*)} Aus Schellings Kunstlehre. Von Eduard von Hartmann (Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, од 5. Јануара 1884, број 1.)

М о ј о ј р у ж и.

(По Ленау-у).

Радуј се дивна ружо моја,
Твој лик нестати не ће;
И ако дах ти кратковјекни
Вечерњим вјетром преће.

Тако благ мирис, пламен тако
Јасан земаљски није;
Одиста ти си цвала јако
На другом свјету прије.

Срце те моје пуно среће
И страху слађањога
За вазда вјерно насликало
У језгри бића свога,

Куд смрца, та мироносица,
Не ће моћ пружит руку,
Кад једном неги прсти њемни
Што је ње с мене свуку.

Т.

МЛОШ ОД ПОЦЕРЛА

Приповијетка из народног живота.

Пише Симо Матавуџ.

(Наставак).

У пола месејеја, те године, након кишњивих дана вријеме се ублажи у Приморју. Силна јужина што таласима високо уснљускује под варошицом Х. бјеше утопила. Зимзеленима што преобста листа умири се. Кроз утољени ваздух стоји пррка врашца и сјенице. Море не хучи већ по шуми уз пјепчину све тише и тише док не утоли. Рибари отисли се те онако чили грабе веслима као да се утркују. Јата галебова лијећу над морем и весело крче, вољни што је магле нестало. И сав милет из варошице измилно из куће да се насунча и надише природне тишине. Стари каетани на својим терасама одигли главе те са задовољством гледају у наведрину што као дивека мрежа насласак се хвата херцеговачкијех врхова покривенијех свјезим снјегом.

Пред кафанама „великом“ и „старом“ што се на пијаци сучељавају гости посједали, као у сред љета. Властни велике кафане излази сваки час и сам служи своје госте. Замислите Бахуса у панталам и прелуку и заеуканијех рукава, такав је Амвросије Американца. Зову га тако јер је био седамнаест година у Америци. Главне су његове осебине: иде увијек голорук и гологлав, не држи слуге, с муштеријама је тачан али неогесан, кад неује онда инглески говори, не трпи попове ни једне вјере. Разумије се да ни њега не воле мјештани нити му кафану полазе. Гости што сад ту засједоше све су странци. Има их око двадесет. У великој граји што ту влада чује се неколико језика. Већина их је младијех, један само постар, остали средовјечни и брадати.

Три момка у црногорском одијелу сједо одвојено за једнијем столићем, најстарији, окошт, кратке брадине, наслопио се грудима на пици од стола те сјеца руком по ваздуху и сва тројица пјевуцају. Кад хоровоја прекине махање, сва три друга нагну чашицама једанак, и једанак их положије љуни лако. Затјем онај што маха, пошто отаре усне претима, налије поново чашице из прне ботеље што пред њима дубе, те настави предавање. То су ђаци малоруси; прерушили се да буду обичнији устанцима.

Нешто младачка ђуд, а нешто и мисли што онда плутаху по ваздуху, то их доведе, а уставц их ту на самом прагу Херцеговине зима и друге незгоде. Језика другижех не познавају те увијек су осамљени, и увијек им се рачи пјевати. Сиротани, пали ту као из облака,

међу морем и брдима, у меку поднебују и вјечну зеленилу — пјевају, по вас даи, дивне малоруске пјесме. Душа им пјесмом иде у пространу њихову отаџбину, а лице им прими некако чудновати, тајанствени израз, као што се при пјевању само на Русима видјети може. — Каква разлика од ових до оних за другом, већом трезом! И да не питаш ко су, и да им не чујеш језика, само да им из далека видиш покрете и нешто театрално у свему, у одјећи, у начину како шешир држе — е би с мјеста познао да су Талијани.

Двојица њих накокотили се један према другоме пак се бусају у груди (сваки у своје) на измјену а избуљили очи да им прену. „Ја сам се био на Дижону“ виче иза свијех машица један, а други понавља то исто још снажније. Премда су толико заграјали да су се и женске стале помаљати на прозоре, и да је чак глухи царинареки старјешина што се тамо пред „старом“ казаном карта, и он је чуо, те се обрнуо — ниједном од њиховијех земљака не пада на ум да их раставља. А чему? Знаду лијепо ма колико се препирали, потући се неће. Доста би било да им неки од постари рече: „Дједо моја, можда сте духом били у Дижонској битци са Гарибалдом и са мнош, али животом нијесте могли бити, јер судећи по наусницама што вас тек почињу гарити, отрагу пет година, још вас је мама лијежала, свлачила и облачила!“ У осталом могуће је да ни један од присутнијех земљака није ни чуо око шта се млади кокоти препиру пошто су и они у препирци, све на парове. Један средовјечан, ћелав (знаху га „маћоре“) стао на једну ногу, другу превео у кољену на држи стопу у лијевој шаци, а десном нести удара о сто вичући према своме давуцији: „Ја вам опет вељу, није часно по гарибалдинца служити Дон Карлосу!“ Остали се свађају око политичних и књижевнијех питања, око пјевачица на гласу, око папе.

Са свим тијем они су добри људи и искрени пријатељи српски. — Три млада Чеха такођер се налазе међу добровољцима и сједо ту пијући жуто пиво. Плави, хладнокрвни, ведре душе као што су им очи ведре, прави — како их зову „голубији народ“. Они се чуде тој граји око њих, чуде се многијем работама, а највише томе да у то доба могу сједити пред кућама. — Четири дописника зачињају тај скуп. Два Нијемца, од тихех дописника, доказују један другоме којијем би путем и из које би фабрике најкорисније Амвросију било набављати пиво. Већ испријеше око тога све што је коме у прилог било, ред пловидбе, даије, — солидноост разнијех фабрика, и све, али сваки остаје при

своме поткријенљујући се за даљу борбу чашама пива. — Круши Амвросије кад не служи, застане на прагу своје кафане па се подбочи једном руком а другом држи цигар. Он гледа своју „војску“ (тако је звао те ненадне муштерије), гледа их са задовољним погледом. Кад год спушти поглед под трезве, те му се чело набе-ре видјеним на томљу варошкијех паса. Он би радо прегорио добар дно своје дневне добити да их не гледа ту — јер ту мржњу прстив паса, ту општу осебину својјех земљака, није изгубио ни у Америци. Пси стоје под милујућим рукама тихјех неочекиванијех покровитеља, те и они презорно погледују Амвросија, чисто као да му хоће да реку: „може ти бити да нас мрзиш, али довати кога ако смијеш“!

Гомилица Фукарске дјене, голуздраве, окупило се под мурвом те упиљили очи у странце а врабаца јаго попадало у чест тога стабла те цвркнући живо — чуде се, може бити, и у свом језику то исказују, те новотарије у варошници Х. Кад неки од гостију баци догорелу цигару, њице дерани у један мах ко ће да прије уграби. Кад неки од гостију извади буђелар, крене сва гомилица — јер има и женске дјене — да га опколи. Амвросије стиснутијех шака и мрмљајући „годем“ хтио би да их погурином помлати, али су и „берекитички“ под прстијем покровитељством као и исп. Једном, немогаћ више срцу одољети, посуо их је бутлом воде — пак се извињавао својој војсци да му није-су, тобож, забранили барем водом.

Пред старом кафаном, по старом. Глатку калдрму пред њом не скривљаше пасји скот. За четир пет трезва — као што је вада било од кад је газда Бено настао — сједи по четврица играјући се „бришке“. Нема ту никакве граје, осим кад партија сврши што ће давалац покунити рзасуте карте те спопићем ударити о сто. По томе могао би пребројити колико је партија изиграно, свуда пуц, пуц. Онда кашљу, кихају, шшту воде — пак опет тишина. Судац, комесар, глуми царинареки шеф, порезни чиновник, за једном трезвом; за другом четир млађа чиновника, за осталијем помјешано их са неким благовјерним бољим грађанима. Унутра има жбира, жандара, трговчиња и занатиља. Не да не би они ради сунчати се, али добар ред изскује да они буду унутра кад су господа изван. Све је то тихо, све шапатом збори, а стари трунташ Бено, са шареном капицом на глави, а китица му златна бије по тјемезу, наређао пешијене филданае, пак кусури коме ће забилежити у дуг, од кога ли ће примити готовину. Данас је прилично пазарно; попивено је седамнаест пријех кафа и потрошено готово толико цигара. Оно истина Америка-

нац ће по прилици од једнога муштерије толико добити, али не завиди му аристократички шор Бено, јер по његово мњењу, само човјек који се у Америци покварио може се спизити да зарађује с тијем „месом на продају“. Комесар извади цигару из уста зинуо, иза наочала одиграо обрве, само још што ушима не миче; друг му судац пропично га погледује, порезник елегантно маше главом, а глумиња шеф дивовне исплазно врх од језика. Ма како нећеш, богати? Партија какве се забилежило није у аналима бришке. То треба да дознају и други столони, за то им се гласно довикује шта се догодило. Чуђење, дивљење. И општинеки стражар у свечаком муниру, који се дотле достојанствено шетао средином нијаце, између оба логора, и он се усуди да приђе столу сучеву, да упамти све еписде знамените партије.

Један пас, по прилици из околине, што давно није у працу слазио, стајао је дотле на сред нијаце, погледујући час окупилену браћу под трезвама Американца час чисту калдрму шор Бена. У својој псећој глави биће разложно: „ово као да се свијет обрнуо, пошто је браћи дозвољено тамо; ма што амо нема ни једног? — дај да покушамо“. И подвуче се под крајњу трезву коју за час напуститише играчи до погоде супу. Али га шпор Бено назрије, те ће стратезичком вјештином издалека, из окола, док му се примаче пак ногом у ребра: буп. „Ајао, ајао“, врескаше јадно песо, те изазва гласно протестовање све остале пашчади, да се од лавеза у ушима звопило. Американац се тога часа десно на вратима, те је чисто завидно својме суарнику мајсторски ударац — једину ствар што му је завиђети могао тога дана.

(Наставиће се).

На повратку с Бранкове свечаности.

III.

По Фрушкој Гори.

Нови Сад лежи на сјеверној обали Дунава према граду Петроварадину, с којиме га до сада вежњаво дрвени мост, протегнут на усидренијем лађама, а сада их спаја мост камени, по ком већ жељезница лети до Земуна, дакле до на врата Шумадије, данашње српске краљевине. Ми смо лагано на колима по старом мосту прешли Дунаво, па кроз град Варадин улегли у дивну Фрушку Гору.

Дивоте и милине овога предјела србинова још од доба аварскога неопишав су. Оне се саме могу осјећати. Наш их је Бранко вељко опјевао у свомо бесмртном „Бачкомо растанку“, ал' какав је то рај тек се може надозрети у Бранковој жељници израженој у овјем његовијем стиховима:

„Ао данче ала си ми боо! толикије брзи
Још би дуго гледати те тео,
Ал' кад ми се веће срњи морао,
Свакој се вјеће евриј морао,

Нек се смркне измеђ ови гора,
Ту нек ми се ладна копа рака,
Ту ће мени земља бити лака."

Како смо ово путовање наше били удесили тако како ћемо се Вуковару примакнути, ће сам се ја имао растанути од друштва и сјести на жељезницу, ударисмо преко Каменице, врло пријатне варошице на Дунаву, на између винограда и воћњака повитијех грана, покрај журибуејих потоцића и густијех шума, пред само подне приспјесмо у манастир Раковца. Пред манастиром у лијепој башчи, пријећем засађеној, нађосмо оца игумна, коме нас Милада вјешто престава; и г. игуман одма нас учтиво понуди, да се у манастиру одморимо. У брзо завољеном на часове и ми похитасмо у цркву, да је разгледамо. Црква је изнутра сва насликана, прилично мала и по свема дрвена, посевећена са бесребрницама Кузми и Дамјану, с јединим малим кубетом ал високијем звоником, којег је лијепо вијети знад двокатнијех кућа манастирскијех. Основатељ Раковца био је неки Рако, велики коморник Јована деспота Бранковића. Али Турци полазећи на Будим преко Србије г. 1541 спале га. Капије су га обновили калуђери, што су из Србије бјежали, помоћу милостије. Црква је у сред авлије четвртате а са три стране су ћелије са ходницима свуд у наоколо према цркви. Као што ми је била у Ковљуву у очи пада чистоћа и лијепа намјештај, тако исто и у Раковцу нађох. Али је овђе најљепша трпезарија, која не остаје иза раваничке. Ова је трпезарија на свод, прилично велика и сва насликана афресцима; и ако је радња из прошлога вијека, живопис је као од једне године и врло лијепо. Овако су велике у овђе све трпезарије по Фрушкогорскијем манастирима, по чему се може судити, да су их од црње калуђери испуњали. А сада по савијем ошњем ћелијама не живе него три до четири калуђера, и гости када им дођу. И ја мислим да им се вазда надају, јер према смо у тројицу изненада на објед присијели, објед је добар био. Кад је звонце зазвонило, калуђери уђоше у трпезарију пристојно обучене, у кампањавкама, према да је било у Јулију. С десне је стране трпезе наалоња с књигом из које се читају животи светитјех. Да није пред нама била пуна трпеза, хач по свему помислити да сам у каквој цркви. Послеје ручка г. игуман частно нас је некијем добријем старијем вином, што се у Раковцу налази, и уставиља нас је да преноћимо, али су нас кола чекала, на којима смо имали у Беочин на конач присијели; тер по што лијепо захвалисмо на дочеку калуђерима, остависмо Раковац између романтикијех бријешака, што га са евију страна заклањају.

Мислим да нијесмо више од двије уре стали до манастира Беочина, који је и виши и љепши и Согатији од Раковца, а такођер на дивном мјесту, на још покрај њега поток жубори. Пред манастиром чекаху двоје кола да одвеу госте, међу којима нађосмо г. Стевана В. Поповића, врједног епископ књижевника и управитеља Текелијанума у Пешти, и гоен. Стевана Поповића Вацког, заступника на сабору загребачком и најтанекосе, оба добра моја познаника. Колико су највише могли ту се с нама задржаше у брацкоме распитивању, које је трајало све док на кола не пједосе.

Када сами остадосмо најприје смо походили гроб млађаног нашег пјесника Миланка, над којим смирени камени крстич уз цркву бди, а на крсту неколико стихова пјесника "Увелака", као да ти из срца извиру, које нијесам у стању да вјерно овђе кажем.

Лепоте сваке пуна,
И пуна сваког миља,
Још сауд си пуна горо,
Лековног свежег биља!
Па болан к теби, горо,
Твој певац дође ево:
Притеци, лек му репи
Љушко је теби пево

Овако се Миленко обраћа Фрушкој Гори у пошљедњем низу својијех пјесмица; али ако није нашао лијека у Фрушкој Гори, нашао је нежне њега у манастиру Беочину. „Јован Грчић, докторид медицине, познат епископској свјету већ од више година под именом Миленка са својијех лијепојех пјесам, пунијех топаог осјећања и живог описивања, умрије 29. Маја 1875 у ман. Беочину од нееретне суве болести, наврпивиши тек 28 годину. Пошљедње дане свога живота провео је у манастиру Беочину у најбољој вези. Што је само зажељети могао све је без оклијевања учињено и ми не можемо а да јавно не припознамо труд и добро срце честитог архимандрита г. Германа Јовановића, намјесника Митрофана и оца Теофана, који су болноме и сиромашном Миленку пошљедње горке дане милосрдношћу својом умјели да засладе.“ Ове ријечи из „Јавора“ радо овђе преносим, да им се придружи и захвалност наша, коју мора осјећати сваки племенити Србин према Беочанском браству и Беочину. Нека им је част!

Имам исповијети, да нијесам у цркву беочинску улазио. Преко вечерје сам био у разговору с гостима, који су одлазили. Послеје њихова одласка сам био све у мисли са Миленком док нас је звонце на вечеру позвало. Ту примјетим, да нијесмо ми сами гости: с нама је сјело неколико ђака, који обично путују од манастира до манастира за вријеме школскога одмора. Архимандрит се тада находио у кунатилима, али нас отац намјесник исто љубазно дочека и угости. Како је пак сјутри дан освићао св. Кирик и Јулија, храм манастира Бешенова, куда су и калуђери и ми имали ноћи, рано пођемо починити да раније устанемо. Ипак не уранисмо да с калуђерима заједно пођемо: докле смо се кренули, било је сунце на високо оденочило. Али ништа зато: сунце нам неће нахулити е из Беочина у Бешеново пуг води кроз густу и високу понајвише дубову шуму манастира Беочина, какве нијесам до тада видио. Ми смо кроз њу два сата ишли; а колико ће се још протезати у свој цјелини својој!

Бешеново је најстари манастир Фрушкогорски. Вели се да га је краљ Драгутин основао. Црква је мала и врло стара, као раковачка. У њој се чувају мошти св. Кирика и Јулије, који се у велике поштују у народу и у Босни, бар код старијех наших.

Литургије је служило више свештеника, којима се у литви још више придружило. Најстарији међу њима је и проповиједао живот, учене и чудеса светитјех. Из цркве се одма на објед ишло. За трпезом је било до педесет друга: цијела половина ако не и више калуђера и мирекцијех свештеника. Тако се није чудити што настојатељ Бешеновачки, један млад и симпатичан калуђер, није могао за свијех посно приутовити (петак је био) него послеје рибеље чорбе и па. приказаша рибељ уз печену и пржену рибу изнеса печенога и прженога летуштега. У чело трпезе је сједио намјесник манастира Хопова као „домаћин славски“ и то га је во не знам каквом праву ишло, према да је ту било и по годинама и по чину старијих од њега.

Кад смо се дигли да у славу божју пијемо, било је врло свечано. Славски домаћин је врло вријешто дотични обред извршио. Преко овога обрета он је почастио једнога прота из Србије «кумством славским». Наш славски кум бијаше старац свештеник, ком са лица достојанство и зблија дисаше, а ипак љубазан и мио. Баш је до мене сједно и кад је чуо окле сам чуио је ће коју примједбу (на прилику на мрено у петак) мени на ухо, па кад би од мене чуо, да и наши свештеници као и он мисле, уживао је. Славски кум ваљало је да остави своје мјесто па да пође у чело трпезе покрај славског домаћина, и ту су они двјица преломили крени колач и пољубила се. Доста је сиомешту да смо у Фрушкој Гори пада себа престајемо како су се дивно црквоне мелодије по пространој триезарији прелијевале, замећу којих дираћу нас с поља они народни највише разнијех грла Ђевојачкијех. Преко трпезе није било здравица до званачкијех између славског домаћина и кума и настојатеља манастирског. Али се зато намирало послје објед, кад смо се с трпезе дигли. Било је неколико трпеза за којима су се гости окуљали, пали и наздравиља. Како ми је мило било чути, ће се посред Фрушке Горе напја за здравље болесноме Милетићу и ће се разлјече из свију грла најрдачније: многаја љета! То је трајало све докле су се гости почели разилазити, до близу сутона. Већ се и мноштво великог народа у велике разилазило. Још само на пољани испред манастира стојаћу сјенице испод којих се продају слатки колачи шшарани, и по које друштво весело. Како су која кола гостима крећала тако су их звона поздрављала. Најпослје и ми сједосмо у кола, да у гласовито Раваници коначимо, ће нам се надају.

(Писана од)

ВАСИЛЈА
СЕНТЕНЦА
СРНЕ ГОРЕ

С е н т е н ц а .

У мојој расправи о митрополиту Василју била је ријеч о свајма какве су постојале у Црну Гору међу племенама, међу селима, међу браћима. Рече-но је било како су племе са племеном, село са селом, и браство са браством водили праве ратове, који су се свршавали формалним мировина. При умирима закљученици шисали су се тракати мира «Сентенце». Да виде читаоци «Црногорке» у каквој су се форми шисали ти тракати мира ја ћу привести овђе «Сентенцу» о миру учињеноме међу Ријечком нахијом и племеном Ђегушима. Она је «Сентенца» још сувше важна због тога што је при овоме умиру присуствовао лично сам владика Петар I. Свети, који је својом руком и напишео исту «Сентенцу».

Ево како она гласи:

«Во љаја Исуса Христа зива. На 1797 године мјесеца Децембра 11 у Манастир на Цетине.»

Да јест вједеније свакому човјеку пред кам увиде сије писаније како се беше од давно времена узакрива Ријечка нахија с Ђегушима, и тако се бјеше много зла и несреће међу њима догодило; зато на данашњи дан дође господици владика Петар Петровић, и остала госиода главари од све Црне Горе који обје парти призваше, молише и Богом закумише да се умире, и она тако послушаше и суд међу собом госиоду кметове поставаше: прво госиодина владку Петра; и од Црнинце сардара Ивана Пламенца; од Цетина протопопа Марка и војводу Никола Мартиновића; од Ђепанске нахије војводу Стану Ускоковића; од Душпа кнеза Јова Ђуровића; од

* Савиштићу истак језиком којим је писана, аад новим правописом М. Д.

Брчелах попа Вука Ђоновића; од Грађанах Стефана Милошева Кнежевца; од Цетина кнеза Гаврила Ивановића, попа Маркишу, Цетина Стјепова, Јурана Милова, и Драгишу Стјепова речене Мартиновиће; од Доњега краја попа Јурана Умца и Пурана Воинова Шиадјера; од Трнова Грунцу Маркова Вујовића; од Загараца кнеза Машу Великировића; од Команах кнеза Мрђана Јовановића; од Црноговића Мргуца Станишина Радуновића; од Шгитарих Бешуна Думелива Челебића, и остале до 24 кмета који сви сједоше на мјесто од нас изабрано чумсо и потанко разумјесмо све разлоге од једне и друге стране будући говорисмо све колико кћеше и колико знадоше, и тако ми кметови ваходећи се у једнакој вољи и договору:

Прво, призвасмо име Божије из којег излази сваки суд и правда, и судисмо осам главах Ђегушкијех и шест главах од Ријечке нахије сваку чисто по сто и двадесет цекинах здравијех; пребисмо шест главах за шест, остадосе Ђегушке чисто главе двије учињене цекинах здравијех двјести и четирдесет; од тога одбисмо цекинах шездесет зашто Станишини убише покојнога Јова Ђурашковића преко вјере и на правду Божу нити крива нити дужна; остаде Ђегушка глава и по у Ријечку нахију.

Друго, судисмо рану Јурана Бјелића чисто цекинах здравијех шездесет, а пребисмо пет ранах Ђегушкијех за пет рана од Нахије, остадосе тегушкијех ранах пет које судисмо цекинах *) шездесет, и ове цекине пребисмо за жену Дуге Лубарде коју беше узео Мићо Ников Станишин. **)

Треће, судисмо главу Дугодољску да се има подмирити како је први суд осудио, и то да иде у копан међу Ђегушима.

Четврто, што векаху Добровљани главу Шофанову на Ворана с Мирца и за то рекосмо: ако се не могаше Мирчани оправити, да и та глава иде за вишечечену главу Ђегушину; и то ли Ђегуши некаху Гравалну главу роворити да се сочи на Лазовића с Дуброга, ту главу особито остависмо да се Лазовић оправда, ако мога.

Пето, судисмо да Ђуботињани врате оружје и одору и пљачи Богдановића; а Цеклињани да плате Дамјана Павлићева сину маека којег су узели кад Дамјана убише. Тако и остало оружје и одору да један другоме врати, а преуземе и отимачине све да се шмири и поврати, оли да плати.

Сувше нека сваки чисто знаде како не остале ни једне главе ни ране међу њима која није у овоме писму именована; него све од старијех добах што гођ имаше и што беше до данас било крошпролића у ову сентенцу писасмо, и њих у вјешни мир и љубав остависмо, и рекосмо да Ријечка нахија зове Ђегуше, а Ђегуши Нашијаше у куће на кумства и на побратимства како је обичај вадашњи од наше земље. Нак рекосмо и заклетву учинисмо ако себа који послушано да је сва земља на њега. И ми главари узасмо обичне карате ***) од обје парти цекинах здравијех тридесет.

И ја владика Петар Петровић преах и подпнеах својеручно и печатом потврдија, и који би човек уни суд поколеба и слутио, таквога да Господ Бог смути и поразит немилостиво, зива.»

*) Цекини или два талјера.

***) У прво вријеме прао често се догађала отмица теговака и жена због чега је бивало много крвопролића. Отмица се је догађала највише по путовима и лаварима. Види на пр. момак лјевичу Ђевојку, а сумња се да би му је родитељи дали, али је и некако на му је вијесу дали а теговака га бергенише, онда отиша теговоком дома на је вјенчао. Тако ието и улагу жено отиша иза жива мужа на с'вом дома и привјенчај је за собом. М. Д.

***) Трошкови и цутини.

Дотађало се је да и послеје оваквих умира товари се опет кропролиће међу умирењем племенима селима и брствима. Али тешко ти га је онакијема бивало од суда. Што је више речено «да је сва земља» на овога који преступи »Сентенцу» мира, тако се је и дотађало. За потврду овога привешћу један покољ који се је догодио у Велестову, *) пошто је мир био учињен и »Сентенца» мира написана. Ево како гласи »Сентенца» свенароднога суда:

«На 1837 године 20 на Велестову.

Да је вјеровано ово данас учињено писмо, или ти »Сентенција» пред Богом и свакијем господаром и правим судом ће би велико потребито приказати, а то како се догоди велико зло и несрећа те убише синонови Спасоја Вучинића и Мрђеновића Ђура Маркишића преко умира и преко сентенције владичине и свега његова суда и стего све земље; и на данашњи дан дође на Велестово сва гвардија катунске и глварих сто и двадесет и сви договорно овако утврдисмо и сентенцију уписасмо: вагнасасмо прво Куја Спасојева и Рада Мркаљева који у њега пушке уждише, и који га убише, да их у Црну Гору није, и да их ћера и бије ко гођ их увати, њима ни вјере ни мира да нема; и њихове ђелове од куће обаласмо, и узесмо глобе кући Мрђеновићу педесет, а Спасојевићима педесет, а брству Мрђеновића педесет, а брству Спасојевића педесет (**), за узрок зашто не разбише то зло а задоше да ће бити. Свако да је на мир и у слободу, осим ове два које вагнасасмо, њима ни вјере ни мира ни од кога да нема. Овако сви договорно утврдисмо и уписасмо и Божу вјеру узогисмо да овако држимо, и ко ово на испуни, да само сви на њега и да му траг исконамо.

Ја протопоп Никола Калугеровић прах с договором вишеречене господо главарих од катунске нахије.

Марко Драговић.

Под Острогом 1884.

(Наставак.)

Да видите наше намастире!

Нар. Пјесма

Сунце се пење све то више на небеском своду, а ми све то више уз брд. Вала нам превалити још три планинска ланца, док се спустимо у долину бјелопавићску. Пуг води на више кроз села Нарпе и Градац. Што се више пењемо, све се чаробнија панорама развија око нас, хоризонт се све више и више шири захватајући собом читав горастасни мозаик од брдекијех ланаца, који стегу Црну Гору с морске и са источне стране. Са сјeverне стране поглед нам заступају гола ребра високе Веље Горе. С једне стране пред нама стоји знаменито село Крусе. Ко се не сјећа при помену тог имена страпне погубије силнога Махмуда-везира Бушатлије? Видо је то у мјесцу Септембару 1796 године. Ђутит са своје погубије у Мартинићима везир Бушатлија

*) Није у Црну Гору није се дотађало толико кропролића колико међу Велестовима и суседима њиховима, а особито пак колико међу Велестовима међусобно. Ово последње је и унесрећило ово јуначко село и зајмало га зајем путовима. Ово их је и расејало по бјеломе свијету. У своје вријеме вратише се на ову ствар обштинце М. Д.

**) И Мрђеновићи и Спасојевићи су од једнога брства Станојевића. Брства Станојевића у то вријеме могло је бити 20 до 30 кућа. Осим вишеречених 200 цекнах глобе и 130 цекнах за главу узели су главари тада Станојевићима готово сву стоку и ранили се у њихове куће толико људи више од 15 дана. Због овога Станојевићи су тога пута јако пропади са њмањем. М. Д.

покупи под јесен 30000 Арбанаса и паде с њима на ријеку Ситињу у Ђешкопеће. Владика Петар I. Свети на брзу руку састави нешто око 4000 мрвијех Црногораца и устави се с њима Вучијему Студенцу. Бушатлија, жедан освете, са свом силом удари на Крусе, али га дочекају Црногорци, охрабрени живом бесједом свога великог владике. Ту се замете жестоки бој, но живијој сили црногоркијех сокодова не могаше одољети несразмјерни број Бушатлијијех најемника, који иза три уре љутога кољива бише са свијем слоњени. 3000 мртвијех Турака остало је ту под Крусе. Богдан Вуков Залажанин донесе и саму главу везира Бушатлије, који је ту свршио. Рањенијема ни броја се не зна.

С погледом на ово знаменито село и мисли су нам отвориле пут њега, а у мислима тијем прогнеше нам се у памет слике давнашње, слике драгоцијене нашег живота народном, данашњем и будућем, те према величини тијех слика, скромно и с пијететом пролазећи кроз ова осветљана мјеста, омјерасмо у памети вриједност данашњег нараштаја...

Тек кад се из тијех мисли тргосмо и на лијевој страну погледасмо, а то пукла пред нама небу под облаке висока, са свијем гола брешина. На врх ње стоји као бијели хришћански лабуд — бијела црквица. Не знамо, шта ће тамо на врху: ил' да је ближа Богу и небесном дому бојжем, ил' да је више на погледу људима који се муче по плачевној долини? Она се одатле види на далеко, кажу чак до Скадра, и до неке мрачне тамнице Скадарске, у којој је негда у љутом синдиру цмилно сужњи Вуксан, војвода ровачки. Предање народно казује, како је Вуксан, кроз реткуту од тамничке рупе у Скадру, видио само једно нарче Црне Горе, и то тај врх од Веље Горе. За тај врх он је везао синдро свога савесња, везавши душу своју за милу му отаџбину. Кад год би утрље сунце позлатило врхове од гора, сужњи Вуксан гледао је то злато на врху од Веље Горе и погледима својима живио је у Црној Гори, као што је срцем и душом чегао за њом. У тој чежњи ницали су ови уздици: «Боже мој! Како је лијепо то јарко сунце! Хоћу ли га ја икад поздравити са врха оне Веље Горе, на којој сада кроз ову мрачну реткуту гледим румено злато његово? Ако ми ту милост удајеш, Боже, ево ти се занјетјем, да ћу ондје, у славу твоју, савјатати бијелу пркву!

Тако је могао уздицати војвода Вуксан, али љуто гвођеје притеже. Но и прегатоу Бог даје махове». Једнога јутра мора да је необично зајало сунце на врху од Веље Горе, та је и сужњи Вуксан тако необично уждило и ерце и душу, да се од тога огња растопио синдир на ногама, а Вуксан лавовским ерцем искочи из тамнице, те уграби сабљу од целата, одсјече му главу, стаде бјежати кроз Скадар, за њим се натура до тридесет Малисора, но он их све посјецие, па бјежи главом без обзира на мост на Бојану, гдје га ерете хода и кадна која га устављају да не иде напријед, јер му тамо нема утецишта:

«Но бесједи Вуксане војвода:

Ако тамо нема утецишта,

Ни овамо нема повратишта.

Махну сабљом одсече им главе,

Обједу тури у Бојану,

Па он бјежи даље у напредак.

Верају га мјешци и коњани,

Коњани га мало наврлаху,

А мјешци га ни чут' не могаху —

Здрав утече у Ровца камена».

(Нар. Пјесма.)

С муком већом провукао се Вуксан кроз Крајину, тада још турску својину, и Бог му поможе да живи изнесе главу и падне на те миле му Црне Горе. Прва му је била, да се погне на врх од Веље Горе. Како му је морало бити у срцу и у души, кад је иза другог сужањства први пут поздравно са тога врха јарко сунце, а под ведрим небом црногорским, у ваздуху слободе црногорске, на погледу мрачној тамници турској, која се изгубила у далекој дупљи екадарској на југу! Вуксан је завијет свој испунио. Црквица бјела, на врх Веље Горе, посвећена св. Илији, сведочи о љубави његовој к Црној Гори и казиве потомству какви су му били стари његови.

Минавши Градац сустигнута се омет у долину, док дођосмо до Буруња а. Из тог мјеста погледамо на lijeво и спазисмо Прогоновље, село славно са фефердара славнога јунака Вука Мандушића, којег му ту престриже пушка турска по ремнику, кад је гонио Турке харачлије, њих двјесте на број, који су дошли у Ђешанску нахију да купе хараче, на пали пред кулу Радуову и опкољели Радува и жену му Ђубацу:

„Жена млада, али соко сини,
Пуни пушке својом господару,
Радуј гађе с пророга од куле,
Но му доша бјеше погубица:
Турци беху сламу и сјењено
Око бјеле куле нахијске,
Па зажегли са свакоје стране,
Плањ се дига бјеше у небеса,
И кулу му бјеше дохватио,
А он гађе пушком, не престаје,
Полијева тако гласовито,
Припјева Баја и Повака,
Принијева Драшка и Вукотко,
И два вука од села Трпима,
Марковића и Томановића,
А кликује и живе и мртве,
Види страхну уру пред очима!“

(Владика Раде у „Горском Вијенцу.“)

Избави га Вук Мандушић са дружином својом. Ручу је олово турско токе изломлио, али како шгета ради тока при сломљеном фефердару! Како слатко плаче тај српски Ахиле за својим фефердаром:

„Внше жалим пушта фефердара
Но да ми је ручу оцинула (турска пушка)
Жа! ми га је, ка! једнога сини,
Жа! ми га је, ка! брата роднога,
Јере бјеше пушка мило пушке,
Срећан бјеше, а убојни бјеше,
Оно њега руже не пренихаш,
Свагда бјеше као огледало,
У хиљаду другичјих пушача,
Познати га шћаше, када пушке!“

(Владика Раде у „Горском Вијенцу.“)

на је дошао к владци, да га моли, да му пошаље фефердар «на море» јер «тамо је од свашта мајстора», не би ли му моглѝ пушку прекловати.

Човјеку се вилѝ пролазити кроз мјеста, гдје осим природне лешоте узива још и у успоменама на првине својих старих, а у Црној Гори ваљда је сваки камен исписан тијема врљанама.

Од Буруња пут води омет на вше. Овдје је стијење ужасно испроламано: стрни у висину право као свијећа, а окренуто нам своје остре сјеченице. Чисто се учини човјеку као да пролази кроз неку окаменену гору. Не знам, за што се ово село зове Буруње, али ако је ради те набурене црногорке природе, која нам овдје са свијех стране показује своје остре кришне зубе, онда је заиста добро погођен назив овога мјеста.

Пронавши Буруње епустисмо се на једну усталапу височину, на којој пред нама лежаше село Комањани. Пут нас је водно поред црвѝ и школе. Украј

црквѝ, поред надгробнијѝ плоча, отпочинусмо мало, јер од Буруња непрестано пјешачимо, штедећи уморне четворножне носаче своје. Викнусмо испред црквѝ попа и учитеља, јединицу у двојству, али се нико не озва. Јамачно је пош у учитељ, и учитељ и пош, већ био далеко пут Острога.

Кренусмо и ми даље.

(Наставље се).

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

Geologische Uebersicht von Montenegro. Von Dr. E. Tietze. in 8.o, 110 Wien 1884. (Геолошки преглед Црне Горе.)

(Наставља.)

Већи дио Црне Горе заузимају три формације: 1, палеозојски слојеви, 2, триасови клак и 3, кредни клак или кредна створба са доломитима.

Треба казати, да се све формације у Црној Гори пружају широким масовима од сјеверо-запада на југоисток, и у том кредна створба заузима цијелу средину, а њезина граница с једне стране почиње се од аустријске границе близу Граба (у Дуцама) и иде врховима, који стоје на сјеверистоку од Ђеклињских села и цетињског поља; а дође по југозападној страни од Добрекога Села и Цеклина, преко Вртијељке, Цеклинитака, Дубовскога Гребена и у том правцу, оставивши на lijeвој страни Комарницу и Папраће, ушире се у Скадарско Блато близу Виришара. То је граница југозападна; а сјевероисточна иде од Лебершичка на аустријској граници (изнад Јањевиће и Равнога у Пиви) преко Леденца, Голије и Шинмака, на Липову Раван, Луково, врховима изнад извора Тратанице (у Жупи), на Броњик (у Пинерији); у том истом правцу пресецају ријеку Морачу и идући преко Братоножића, оставља Клопот к сјеверо-истоку, а прешавши Малу-ријеку, иде Кучица изнад Убала, Дучића и ушире се од прилике у Ораховачки Хум; иза њега спушта се у Цијевињи. Још једна уска пруга ове створбе иде од оне тачке, од које смо почели југозападну границу, по југозападној страни испод онога високог приморског хрта, на којем стоје Штировић, Суторман, Румија, на све паралелно с Блатом, и при крају проширује се између Тарабоша и Шаскога-језера и ту се ушире у Бојану.

За тим средину између главнога паса и ово уске пруге кредне створбе, а тако исто међу овом и Скадарским Блатом чак под Снадар, заузима Триас с доломитима. Дакле у ову створбу спадају сви већи врхови, а тако исто Његуши, у Црмници Душло и Буковик и цијела Крајина. Још једна уска пруга од њега лежи на југозапад од пруге кредне створбе, а иде врховима од Шаскога-језера преко Лисна и барских главница, те пресеца р. Железницу и изнад Сича улази у аустријску границу. Али то је све најмањи дио, један комад од главнога тијела тријаске створбе, која сва лежи на сјевероистоку од кредне створбе и заузима сав простор међу њом и границом са стране Ерцеговине и Турске све по ријеци Тари и мало нешто сувом границом уз Ђеласницу и ту престаје.

У овом широком масу сав југоисточни крај, готово у цијелој његов ширини, заузимају а палеозојски слојеви. Овамо спадају сви Васојевићи, Ровца, Морача од Сјевернице до Осредаца, Колашина са

Штитарицом и једним дијелом Сињавине до под Старац.

Около ове створбе, са запада и југозапада, у форми језика или уске пруге, леже такозвани верфенски слојеви, који се састоје из пјешчаника и ширље различите боје црвене, мрко-жуће или жуто-црвенкасте, често сјајне, понекад са црвенима ја списима и у најближем сусједству са еруптивним камењима. Ови заузимају понавјшне околине ријека: Плашнице (близу Колашина), Тушине, Горње Мораче и нешто међу њом и Таром, дио Мртвице од састанка Сјевернице с Морачом, Лијеве Ријеке и Бркуга, и пруга од Јаблана (на сјеверној страни Вјестерника) к Југостоку; и још около Шавника, Пивскога Манастира, Топача (на Тари) и Мратиња (у Пиви); а тако исто и у Примци, где су Стошњи, Буковик, Лимљани и Бољевићи.

Највиши врхови у свима планинама састоје се из траса, а то су: Дурмитор, Ком, Жијова, Штирновић, Румија и т. д.

Квартерна формација (дидувијална и адувијална) заузима све низине и равна поља, као: равницу од Подгорице до Блата, околину Жабљана и низину између њега и Ријеке; низине од Војане до Уциња и од мора до Бара уз р. Рикавац (иваче р. Бунар), уздуж р. Примце до Блата; поља: Петњишко, Граховско, Никшињско, Брезанско, зетско између Даниловграда и Спужа, Копањке и Радовче (у Пилерима) и Колалинско с обје стране р. Таре.

Таман где стоји Уцињ, брзкуљци крај мора представљају нову морску формацију и сви се састоје из шкољака и других морских остатака животињаца.

Не ћемо пребрајати све комадице осталих формација, који су растурили као ситна острва и немају при том за нас особитога значаја; али морамо забиљежити еруптивне продукте презојске периоде или праријека наше земље, због тога што се у њима понавјшне налазе метали и драгоцијни камење.

Почевши са сјевера ми налазимо њих у Тепницама таман до краја Таре, у Језерима између Жабљана и Дурмитора (изнад Црнога Језера), наоколо Пивскога манастира, с обје стране р. Буковиче између села Буковиче и Тимора и около овога пошњед њега; два острвића изнад села Тушњскога под Сињавином планином, и врху р. Тушине до Сировца; у Горњој Морачи на три мјеста све покрај ријеке; од Колашина низ Тару велико острво између Требањева и Штитарице, које се сружило у дугину с обје стране Таре под Старац (у Сињавини планини) и под Мелажу (у Бјеластници); тако исто између Колашина и Рјечине, а у Васојевићима с обје стране Цервџице према Коњуцу.

За геолога, који је проучио Приморска и Динарска брда, особито класну формацију „Karst“, а тако исто дијелу Боену и Херцеговину, Црна Гора не представља ништа особито за науку, само громача (конгломерат), на којој стоји Подгорица са дијелим Темовским-пољем, представља нешто особито. То је шљунак, у којем се налазе повећи комади, облутци, слијењени еуставацијом клака не толико тврдо, да би представили за себе једну масу, ни толико слабо, да би се могли расапати, као обичан шљунак, него се руши и опада овај конгломерат као обични криш под ушликом извјетривања т. ј. влаге и температуре. Интересантно је то, да ова формација заузима велики простор: колико је велико Темовско-поље, ово

све састоји се из овога конгломерата чак до врхова Рибнице и до Цијевне а пружа се и још дале уз Морачу, чак иза Морачкога манастира.

Ево што збори г. Тице о овом конгломерату при опису положаја Морачкога манастира:

„Овај (манастир) — говори он — стоји на малој пијаци, које већи дио заузимају његове зграде, а на јужном крају налази се хан. Ова мала равница представља површину масе конгломерата, која се диже од ријеке (Мораче) једном стијеном, понавјшне вертикалном, а понекад висећом. Висину ове стијене ја сам измјерио од прилике на 120 стопа. С ове висине пада вода, које извире у форми потока одмах иза манастирског зида из једне стијене. Корито је ријеке у овом мјесту уско, као једна пукотина, а преко ње је начињен кратки камени мост. Пут из два ријеке на врх ове стијене од конгломерата узак је и није са врх сигуран. Ту можете виђети, да су саставни дијелови конгломерата заокружени и понавјшне су доста велики. Свезани су они међу собом не особито тврдо. Гледајући ову стијену из даљине, ви можете онажити слојеве, који су распоређени хоризонтално. Овај конгломерат није ништа друго, но ријечни шљунак, који се слијенио у једну масу и који још и сад носи Морача од оних њих истих камења, и оне исте величине. Ми имамо овђе поља са дидувијом, коју је Морача нанјела и учинила од ње дио својега корита, а сада га сама копа и сијече тако, да је она покршина, на којој стоји манастир, један дио од оне терасе, поврх које је некад ишла ријека.

Наравно, да се и овд остаци од оне терасе временом морају срушити. Велики комади овога конгломерата већ се ваљају на дно ријеке; неки од њих висе и хоће да се сурвају доле, и проћи ће највише једна стотина година, кад ће становници овога манастира бити приморани, да траже себи ново мјесто за обитавање“ (стр. 49—60).

Ту видимо не само научно разлагање него и практичну биљешку, на коју треба да се обрати пажња.

Таквих примјетаба уз научна истраживања и тумачења ми имамо доста у сачињењу г. Тице, и на њима мислимо се зауставити.

Свуђ је он обраћао особиту пажњу на минерално богатство Црне Горе, и отворене исказивао своје мишљење, може ли бити што од тога или не.

Извјесна је ствар, да се богатство ниједне земље не састоји у обилности тако званих благородних метала, као што је злато и сребро, ни у новцу, који се од њих израђива, него у самој земљи која даје средства за развије дијеморадње и индустрије, и не смета народном саобраћају унутра и изван. Шпанијоци, пронашавши Америку, ухватили су она мјеста, где је било злато (Мексика и Калифорнија) и најраскошнија вегетација (на Антилима); а Инглисима дошао се сјеверни дио Америке: ту су нашли они готовину у рибарству и звероловству; развили своју флоту а послје нашли су простор за земљорадњу, и сада тамо постоји најбогатија у свијету држава Сјеверно-американска.

Русија сада има мајдане од злата најбогатије послје Калифорније (а ми знамо да су сибирско-амерски мајдани много богатији и од Калифорније, само се не експлоатирају и леже бајана); али тек осадби и наушти се земљорадње и индустрија, не помаже злато. Ослобођење земљорадника-сељака, грађење путова и развије трговачке флоте учинише

Русији више користи, но сви мајданг од злата, платине, сребра и свакога минералнога богатства.

(Свршите се).

Првијек 18 година опстанка Петроградског Славенског Добротворног Друштва. 1883 г. Пр. 1882, in 8.

(Свршетак).

У првим годинама ови одношаји ограничавали су се на кратку кореспонденцију односно оних младих, који су ишли у Русију да образовање. У 1870 год. налазимо молбу уредника „Орлића“, да му се пошаљу новине „Глас“, а у 1875 г. о том истом молу уредништво „Гласа Црногорца“. Потраживања ова наравно испуњена су одмах. У поменутој 1875 г. налазимо већ кореспонденцију сасвим другога карактера. Пише покојни владика Иларион, да је у Црну Гору претило 25,000 роба из Херцеговине — стараци, дјеце и жена, — ушледег отпочетог тамо устанка, и он, владика, као председник одбора за помоћ њима, моли о том и Петроградско Слав. Друштво. „Сви су они голи, боси, гладни — пише владика — приближава се зима (то је писано 20. Септ.), а они немају ништа топла на себи. Живот многојези хиљада зависи од наше брзе помоћи.“

За тим је Божидарић-Веселички два пута долазио у главну скупштину Друштва, да представи стање ствари у Босни, Херцеговини и Црној Гори. Из његових врућих извјештаја видјело се, да једни се најближим самопожртвовањем, а најбољом вољом остављају своја огњишта и излажу нужди и страдању себе и своје фамилије, предпостављају слободу материјалном благу и самом животу; други онако итег жртвују себе и све своје и иду у бој за слободу, не заустављају се ни пред каквим препонама. Нужда угрожава свима једнаково и развија се crescendo.

У једној седници Слав. Друштва 24. Јунија 1877 г. читано је било слиједоше писмо А. С. Јонина И. С. Акеакову: „Након пет дана сада тек могах ukloniti се од војне позиције под свој шатор; за мало ура нах морао сам се вратити Кнезу, с којим ми ево пети дан лежимо у кришма и немамо узга се ништа без хаљина, које су на нама. Турци кидисали на нас изненадно; али сад, чини ми се, наша ствар иде на боље. Бој траје пети дан дању и ноћу. Ја се користим неколиким тренуцима да вам јавим с овом намером. Оставим на страну то, што се Црна Гора надази у опште и узасном стању, против ње је с три стране сконцентрисано 50.000 Турака, који јуришају с таквом жестином, како никад није било. Црногорци бију се очајнички, и због тога само за ово кратко вријеме они имају губитак у људима већи, по за све вријеме ратовања у цијелој прошлој години. Али ствар није у том. Бјелопавлини изгорјеше до тла; Васојевићи и Жупа тако исто. Одовд сви побјегоше, не имајући времена, да прихвате што гођ са собом; а ту је још цијела насеобина из Црне Горе. Што може бити, то само Бог зна! Сигурно на овом не ће остати. Сви су узбуњени; сви су на бојишту, па и жене, јер након ових двију узасних година готово нестало коља; тако да и Кнез живи, као прост војник; није ни шаке сјена. Треба помоћ становницима. Обратите на то паљку Слава. Друштва и пошаљте вамага пуномоћника, као што сте учинили за Бугарску. Нико није толико претнуо за ослобођење као Црногорци; а позван свега, они сад држе на себи 50.000 војске, која би иначе била у Азији или на Дунаву. — 6 сахата у вече. На ови час дознао сам, да је да-

нас атака испала добро. Турци чини ми се, у критичном положају. С Богом! Јавите све ово Петроградском комитету. Ја бих писао још, али немам времена и тешко ми је писати на кољену. Ми смо већ изгубили из редова 1,500 људи.“ Ова крвава периода у књижи завршише се извјештајима пуномоћника Друштва о помоћи пострадалим фамилијама и рањеницима, о примању и смјештењу по школама херцеговачке ћене (до 1,500).

Попшлеђу сцену у жалосном завршетку цијеле ове крваве драме, саставља извјештај једног пуномоћника о предаји ерцеговачких батаљона у руке аустријског генерала Јовановића; о предаји, која је изведена уз плач и ридање и шкрудгуба. Препунило се крвљу ерце свакоме, који је био присутан овоме и имао је несрећу саслушати грозну осуду народу, који у мјесто да добије слободу, само је преведен био из једне невоље у другу.

За овим одношаји Друштва с Црном Гором бивају слабији; само по кад кад пише се нешто за изрину осталих у Црној Гори Ерцеговаца.

У 1882 Њез. Височанство Кнегиња Милена с Престолонашљедником и у пратњи г. Божка Петровића дошла је у Петроград, да се поклони гробу покојног руског Цара Мученика. Тада, 11. Маја, у саборној Исакијевској цркви — служила се летурђија за спомен славенских апостола светих Тирлиа и Методија, коју сваке године овог дана приређује Слав. Друштво. На овој служби присуствовао је и г. Божко Петровић у ериједи црногорског посланства и са члановима Слав. Друштва. Слов. Друштво је тада имало част представити се Њиховијем Височанствима Кнегињи Милени и Нашљеднику и том приликом поднијети икону Кааанске Божије Матере у сребрној, позлаћеној ризи. Њезино Височанство Кнегиња милостиво је примила дар и при том изразила своју најбољашњу благодарност Друштву за она пожртвовања, која је оно чинило пожртвовањем и пишањем помоћи у Црну Гору за вријеме цијелога минулога рата.

Те исте године посетито је Петроград и Његово Височанство Кнез Никола, дошавши поздравити новог руског цара при ступању на престо.

Поводом овога другог доласка Његовог Височанства у Русију налазимо у његовима Слав. Друштва овај мли нам и цун значаја извјештај, који држимо за дужност навести овђе у потпуном текету:

„31. Авг. у 10½ с. јутра представљала се Његово Височанство Црногорском Кнезу Николи депутација од Слав. Друштва. У овој депутацији били су: председник Друштва К. Н. Вестужев-Рјумин, потпредседник П. П. Дурново, и чланови савета: В. А. Ариетов, А. А. Кирејев, Д. С. Нагловски и В. Г. Чубински. Председник Друштва обратио се к Његовом Височанству с овом бесједом на руском језику:

„Вапе Височанство! Славенско Добротворно Друштво с усхићењем поздравља нови долазак вођеджачка јуначког народа у град Петра великога. Прошло је много година, кад су чланови нашег Друштва поздрављали Ваше Височанство овђе. Од тога времена свршило се много, што је славно, а у исто вријеме и тешко. Последње тога времена настао је велики покрет Југо-Славена, у којем Ви и Ваш народ свршите толика важна дјела. Ми се сјећамо живо онога времена, кад је по цијелој Русији Ваше име било на устима свакога. У мнозику, у које су приђе вјеровао, престаош вјеропати руски људи; али они знају, да Ви и народ Ваш шљете од оних, који

забораве свету вјеру својих очева и вајкадашња предава својих предака. Ми, Руси, вјерујемо, да јуначки вођа, који је подобан хероју старе Грчке — у исто вријеме војник и пјесник, војник, који је мачем послушко завјетима својих предака, и пјесник, који је у узвишеној поезији изразио тежње свог народа, — вјерујемо да ће он остати вјеран овим преданијима и да ће подржати везу свог народа с овим славенским народом, с којим је већ толико давно везано вјером и крвљу орловско звијезде српских јунака. Таква је наша тврда вјера, и ми смо еретни, што видимо Вас и можемо се изразити пред Вама: Да да Господ Бог Вашему Височанству дуге године на славу и срећу Вашег народа, на понос свију правих Славена!

На ово је Књаз одговорио:

„Господе! У почетку 1869 г., кад сам имао срећу доћи у Вашу престоницу и поклонити се први пут мом никад незаборавном покровитељу, у Војзе почившем Цару-Освободитељу, осим толиких израза високог расположења и љубави, с којима ме је предузео Руски народ, не могу заборавити тај дан, у који је Славенски Комитет поздравио мене и по лијепом славенском обичају сузео, подносећи ми хљеб-и-со. Од давна ја већ окуших руског хљеба-соли, и, тако ми Бога! остао сам и остаћу вјеран Руском народу и оној идеји, којој је он носилац. Ванштину, тешка времена затекла су нас од тад. Ви ми то напомињете; али братско сачување, врнућа љубав и помоћ Руског народа учинили су то, да ми можемо све то споминјати с поносом. То су данашњи наједничких великих дјела, дан, освешћени славенском узамјашношћу, која је постојала увијек и која ће остати ових дана никад и ничим не може бити осклањена.“

Од пуног срца благодарим ја Славенском комитету на његовом поздраву и израженим обећањима, који су мене дирнули дубоко. У исто вријеме ја на ново изјављујем благодарност моју и мог народа Славенском Комитету за сав његов труд и помоћ, коју је он увјек подавао нама.“

Иза ове бесједи Његово Височанство удостојило је својим разговором свакога од чланова депутације а особито А. А. Кирејева, споминувши херојску одважност његовог брата Николаја Алексејевића, који је погинуо у рату с Турцима у Србији пред очима црногорских јунака. Сјећао се је Његово Височанство такођер и М. П. Погодина, и на завршетку, поновишици у име Црногорског народа благодарност Слав. Друштву за његову братску помоћ, милостиво опростио се с депутатима, стиснувши свакоме руку.

Овим ми можемо свршити овај извјештај о књизи, која је за нас занимљива и од великог значаја, и ако нијесмо могли усјетити, да упознамо наше читаоце потпуно с богатим њезиним садржајем. А и теško је то, јер, прочитавши дијелу књигу, човек се губи у обилатости материјала, на некад у том и погрешни, приметивши погубекоји факат од вишега значаја. Али ми нијесмо ни имали намјере, да упознамо читаоца с дијелом садржини књиге; наша циљељ је била дати барем општи појам о радњи Слав. Друштва и од прилике нацртати његов карактер и схватити идеју, с којом су заданхути били његови чланови; а у исто вријеме показати одношај цијелога његовог рада у опште к Славенству, а посебице к Црној Гори.

У закључак ми можемо изразити нашу најискренију жељу, да ова књига, као споменик рада Петроградског Славенског Добротворног Друштва за про-

шло вријеме, напомене свакому, који њему симпатише, оне идеје и обећања, којима је оно живјело и управљало се у годинама патње и забуне цијелога Славенства, и да на основу искуства у прошлости, још јасније се обилеже његове задаће и правац; да оно још чвршће стане у средини Славенскога свијета на основу духовне везе и уједињења, које с годинама све дубље улазе у срце и убојење свакога појединога Славенскога народа, и оне дубоке вјере, коју је Друштво заслужило својим ва истину братским учешћем према својој пострадалој и још сградајућој браћи и потпуно благотворном својом петнаестогодишњом, неуморном радњом.

Ц е т и њ е, 16. Маја 1884.

2.

Библиографија.

Уредништво је примило прошле недјеље ове књиге: **Природне науке за народ и школу** од А. Бернштајна. Превео с њемачког Божидар Савић. Прва књига. Природне свате Г. у Београду, Краљевско-српска државна штампарија 1884. Цијена 50 новч. —

Higiјena i Odgajanje Dјece s прво doba života. Uregјeno od društvenog odbora dd. v. Blache-Ladreit de Lacharrière-Meniјere d' Angers. (Тако пише на насловном листу). U Dubrovniku. Tipografija Flori. 1884. Izdanje franceskog higijenskog društva. Цијена 20 новч. —

Две студентске расправе И. Руварца, прештампане из „Седнице“, листа за науку и забаву за г. 1856 и 1857, у његовим трошном поводом наумљеног саставка у Беоу г. 1884. оних Срба у Хрвати, који су се у годинама 1750—1854 тамо ради науке бавили издане. У Новом Саду, штампарија А. Пајевића. 1784. Цијена 60 новч. —

Црпа са 800 позорштних пјесама. Са дозволом управе Кр. срп. нар. позоршита екупио Д. Л. мајича. Издао М. Ј. Ђорђевић, књијар. Београд, 1884. Штампарија задруге штампарских радника.

Летописе Матице Српске. Уређује А. Хаџић. Књига 138. (Свеска друга за годину 1884.). У овој свесци штампани су ови саставци: I. Основно начело. Критички увод у општу философију, од др. Лаза Костића. II. Критичке студије из данашњег уставно теорије. I. Уставна монархија и начело народне суверености, од Е. Гершића. (Наставак). — III. Нега болесника и сиромака. Слика из прошлости, са особитим погледом на Нови Сад. Од Ђорђа Рајковића. — IV. Златка. Црта из Сарајева. Написао Мита Живковић. — V. Последици данн. Пјесма Драгутина Ј. Илића. — VI. Српске народне приповијетке. Скупио их по Српјему Дамјан Прерадовић: 1. Новац је дугоубац, 2. Адмирско колено. — VII. Књижевност: Иван Трски. Сваколика ми дјела. Књига прва: Попјевке и милостиве младенке. Критика Милана Савића. — Змај Јовановићеве „Булићи уводци“ и критика. Написао Петар Марковић. — VIII. Матица Српска: Заводи за заштитника књижевног одбора и одељења 1882. године.

У раду штампане су ове оцене: I. Миљење Стевана В. Поповића на критичку расправу Мите Нешковића: „О закону од 14 listopada 1874. о устроји пућких школа и припремања за пућко учитељство у краљевинах Хрватској и Славонији. — 2. Оцјена Милана А. Јовановића на „Приповијетке на историје свега свијета за школу и народ“, које је Владимир Крачић издао по Х. Херцегу и другима. — 3. Оцјена Стевана В. Поповића на роман Јаше Игњатовића „Стари и нови мајстори“.